

Særsanktionernes fremtid

Foredrag ved Dansk Kriminalistforenings årsmøde i København den 12. november 1970)*

Af advokat ARNOLD ROTHENBORG, København

En af mine højt kvalificerede kolleger indledte i går et foredrag om prisstoploven med at forsikre forsamlingen om, hvor uendelig kedsommeligt dette emne var. Jeg er så heldig at være i den modsatte situation, for så vidt som det emne, jeg skal tale om, vel er noget af det mest spændende, vi overhovedet har inden for strafferetten.

Heroverfor er der dog to minusser. Det ene er, at det er et af de mest debatterede emner inden for den allerhøjeste sagkundskab, og det andet, at emnet er udtømmende behandlet af professor Waaben i hans bog fra 1968.

Jeg går imidlertid ud fra, at når man har ønsket, at jeg skal sige noget om det, er det for at få nogle forsvarersynspunkter frem. Dertil må jeg straks sige, at forsvareren er advokat, og en advokat er som bekendt en specialist i at behandle sager, han ikke er specialist i. Det gælder ikke mindst forsvareren i relation til disse problemer. Man må huske på, at de for deres væsentligste virknings vedkommende indtræder med dommens afsigelse, altså netop på det tidspunkt hvor forsvareren træder ud af sagen. Der er imidlertid en stigende tendens til at bevare forbindelsen mellem forsvareren og klienten, således at forsvareren direkte kan kobles ind på disse problemer. De nye regler om mulighed for fangerne til både at skrive og telefonere til den tidligere forsvarer er et klart eksempel herpå. Men i det store og hele må man nok sige, at disse emner falder uden for forsvarerens almindelige erfaringsområde.

Når jeg alligevel har dristet mig til at tage emnet op, er det ud fra det synspunkt, at forsvareren her i en enkelt relation har en særlig opgave.

Det bredede og omfattende tværvideenskabelige aspekt af faktorer, som særbehandling og særsanktioner indebærer, strækker sig fra primært juraens og psykiatriens område over i et område, der omfatter sociologi, psykologi, socialmedicin, pædagogik, filosofi og kriminalpolitik og trænger sig i stigende grad helt ind i de almindelige politiske ideologiers sfære.

Men ved siden af alt dette fornemme, er der et almenmenneskeligt og medmenneskeligt aspekt, og det er her, forsvareren

*) Hovedpunkter af den efterfølgende diskussion er gengivet nedenfor s. 294 ff.

kommer ind i billedet. Han er den, der fra fængselsbesøgene bedst kender de mennesker, der skal lægge krop og psyke til særforanstaltningerne, og det vil derfor være naturligt, at han i den teoretiske debat kommer til at repræsentere disse mennesker, som ellers ikke har så let ved at komme til orde.

Jeg har valgt et lidt specielt ord til foredragets titel, nemlig „særsanktioner“. Det er stillet i modsætning til de sædvanlige udtryk „særforanstaltninger“ og „særbehandling“, fordi jeg ønsker at foretage en afgrænsning over for de forholdsregler, der foretages i rent terapeutisk eller rent pædagogisk øjemed, hvad enten det sker ved dom til anbringelse eller behandling på hospital, som vilkår ved betinget dom, prøveløsladelse eller benådning, eller endelig rent administrativt.

Med særsanktioner mener jeg således de foranstaltninger, der uden for de ordinære tidsbestemte straffe indebærer et selvstændigt moment af repression.

Denne opstilling går på tværs af den eksisterende legale sondring mellem straf og ikke-straf. Det er mig helt bevidst, idet jeg mener, at denne sondring er en fiktion, der må miste sin betydning, efterhånden som alle foranstaltninger integreres i et enstrengt kriminalforsorgsbegreb.

Når jeg har ønsket at anvende repressionen som kriterium for særsanktionsbegrebet, skyldes det den opfattelse, at repressionsmomentet skaber en særlig interessekonflikt mellem samfundet og individet. Det er denne specielle retssikkerhedskonflikt, der skaber den særlige problematik, som er central for vort emne.

Ordet „retssikkerhed“, som bruges af så mange, er dualistisk. Man bør nok i diskussionen for klarheds skyld dele det op i den generelle retssikkerhed som samfundets krav på værn imod lovovertrædelser, og den individuelle retssikkerhed som individets beskyttelse imod uberettigede eller irrationelle, unødvendige indgreb fra statsmagtens side i individets frihed.

Der er den forskel på de to begreber — ud over definitionen — at statens retssikkerhedsbegreb, for at man kan påberåbe sig det, forudsætter, at der foreligger en vis alvorlig fare i den lovovertrædelse, der har fundet sted. Hvis man kører uden cykellygte, er det trafiksikkerheden, ikke retssikkerheden der bringes i fare; man skal op på et vist niveau, før den kan påberåbes. Medens omvendt den individuelle retssikkerheds grænser er og bør være meget snævre og klart definerede, fordi dette begreb er selve grundelementet i det demokratiske frihedsbegreb. Det er således klart, at den individuelle retssikkerhed krænkes ved overgreb, selv om disse i og for sig foretages i den mest idealistiske hensigt og ud fra de bedste ønsker om, at det skal komme den pågældende selv til gode.

Der er vel almindelig enighed om, at tidsbestemte særforan-

staltninger i det hele anvendtes i for vidt omfang i tiden fra slutningen af 40erne til begyndelsen af 60erne. Det har betydet, at der er sket en ændring til fordel for særfængsel i forhold til forvaringen.

Generelt andrager særforanstaltningsdommene i de senere år ca. 10 % af det samlede antal frihedsberøvelser, når bortses fra hæfte og varetægt. I den sidste samlede årsstatistik, jeg har — den er fra 1967 — udgjorde særforanstaltninger af samtlige straffedomme — herunder også bøde og betingede domme — ca. 4 % fordelt med 234 ungdomsfanger, 29 arbejdsdshus, 1 sikkerhedsforvaring, 40 alm. forvaring, 93 særfængsel og så et antal andre § 70-foranstaltninger; dette beregnet efter domsafsigelser.

Den aktuelle statistik over personer, der hendsider i anstalterne, er i dag — den er fra september måned 1970 —: 585 særforanstaltninger, 1.202 tidsbestemt fængsel. Dertil kommer så 405 hæftefanger og det uhyrlige tal 1.018 varetægtsfanger. Forholdet mellem særforanstaltninger og de egentlige fængselsstraffe er altså som 1 til 2.

Af de 585 særforanstaltninger er 107 tidsbestemt særfængsel, resten er fordelt således: 265 ungdomsfanger, 45 arbejdsdshusfanger, 8 sikkerhedsforvaringsfanger og 160 almindelige forvaringsfanger fordelt på Herstedvester og Horsens. Det vil sige, at der på tidsubestemt særsanktion hendsider 478 personer. Selv om der er indtrådt en ændring i domstolenes indstilling over for særsanktionerne, er det alligevel et meget betydeligt antal både domme og afsoninger, det drejer sig om.

Ikke desto mindre er det min personlige opfattelse, at det fundamentale i dette problem i højere grad ligger på det kvalitative end på det kvantitative plan. Den særlige retssikkerhedsproblematik på den ene side og strafferettens og da især sanktions-systemets humanisering på den anden side er begge af betydning som målestok for vort retskulturelle stade og for kriminalforsorgens udvikling.

Oprindelig stod diskussionen om dette emne fortrinsvis mellem læger og jurister. Som problemet opstilles i denne debat, kan man groft sagt drage en parallel mellem på den ene side: normalitet-strafegnethed-ordinær, tidsbestemt sanktion og på den anden side: psykisk afvigelse-strafuegnethed-absolut eller relativ tidsubestemthed. Debatten har efterhånden bredt sig langt ud over fagfolkernes kreds. Kriminalpolitikken er i øjeblikket — ikke mindst på tidsubestemthedens område — mere politisk præget, end den har været, siden man under den franske revolution og den amerikanske frihedskrig påberåbte sig menneskerettighederne og egalitetsprincippet.

De unge akademikere, der i dag forbereder sig på at overtage administrationen af fremtidens juridiske, sociale og psykologiske

problemer, arbejder under nøgleordet: samfundsholdning. For juristernes vedkommende betyder det en orientering hen imod de offentligretlige fag af en karakter, som næppe havde været tænkelig, da vi studerede. Specielt i relation til retssikkerhedsopfattelsen sagde en universitetslærer, som havde bedt mig holde en forelæsning om dette: Studenterne af i dag har betydelig mere forståelse for individets krav på retssikkerhed end for statens krav derpå.

Den store offentlige interesse, som knytter sig til emnet, betyder naturligvis fra fagfolkens side en udadvendt stillingtagen til retssikkerhedsproblemet, som i større eller mindre grad kan imødekomme de politiske krav, der stilles. Jeg skal give nogle konkrete eksempler på disse politiske krav, fordi det er af betydning, hvilke sociale strømninger der ligger under vor debat.

I juni måned 1970 udsendte det konservative folkeparti sit program for 1970'erne. Det indeholdt et kapitel, som hedder „Retsbeskyttelse“, hvori der står:

„Kriminalpolitikken må udformes, så vi uden at slække på beskyttelsen af borgerne imod lovovertrædere yder en aktiv kriminalforsorg, som bedre kan bidrage til at redde de mennesker, der har bragt sig i konflikt med straffeloven, tilbage til samfundet. Klimaet i retssalene bør gøres mere menneskeligt i overensstemmelse med den moderne retsplejes ideer. Tidsubestemte straffe må anvendes i mindre omfang end hidtil.“

Det radikale venstre skrev i april 1970 til justitsministeren og henstillede,

„at der snarest forberedes lovforslag med sigte mod at ophæve de delvis tidsubestemte straffedomme. Dom til anbringelse i ungdomsfængsel og arbejds hus vil mere hensigtsmæssigt kunne ske „på tid“, således at spørgsmålet om varigheden af det eventuelle behov for supplerende pædagogiske foranstaltninger — f. eks. tilsyn — afgøres af omstændighederne efter løsladelsen.“ — Og derefter påpeges det, at tiden nu er inde til et enhedssystem i kriminalforsorgen.

Endelig udsender i løbet af december 1970 socialdemokratiet et omfattende debatoplæg om både straffe-, retspleje- og sanktionssystemet udarbejdet af et udvalg, hvis synspunkter i væsentlig grad har influeret på det, jeg i det efterfølgende gør mig til talsmand for.

Den undertiden ganske skarpe kritik af både gældende ret og praksis, som den offentlige debat giver udtryk for, kan ikke være kriminalisterne hverken fremmed eller uønskværdig. Den er en logisk følge af den uenighed, der altid har hersket fagfolkene imellem, lige fra juristerne i 30-erne opdagede, at der var sket en psykiatrisk udvikling, der kunne bruges til en ønsket

humanisering af straffesystemet, som især lægerne allerede havde gjort sig til talsmænd for.

Det gav anledning til en hidtil ukendt progressiv indstilling, der under devisen „kampen mod straffen“ førte til en humanisering af reaktionssystemet, hvor Danmark i kraft af Georg K. Stürups indsats har haft en international lederstilling.

Den kovending, der i det sidste årti er sket derved, at proportionalitetsprincippet har grebet ind i den fri, d.v.s. i vidt omfang tidsubestemte, reaktionsform, er undertiden betragtet som et nederlag for disse humaniseringsbestræbelser. Jeg må erkende, at det har jeg aldrig rigtig forstået. Ingen ville formentlig i dag kunne forestille sig et sanktionssystem uden de synspunkter, som den moderne retspsykiatri har indført. Men de erfaringer, man har gjort, har ført til erkendelse af, at psykiatrisk terapi ikke kan opstilles som et eksklusivt alternativ til andre reaktionsformer.

Den afgørende vanskelighed ligger i afgrænsningen af de parallelle linjer, jeg nævnte før: straffelovens § 17 taler om en af forskellige nærmere omstændigheder betinget varigere tilstand, som vi til daglig kalder „psykisk afvigelse“. Det forudsætter et vist normalitetsbegreb. Begge begreber er yderst flydende, ikke mindst fordi de ændrer indhold efter de skiftende opfattelser af begreber som moral, etik, sindssygdom m. v.

Under en diskussion jeg nylig havde med en psykiater, kom vi til det resultat, at normalitet er et i samfundet anerkendt fænomen, der giver udtryk for dette samfunds almindelige tolerancetærskel med hensyn til den enkeltes adfærdsmønstre. Men skal man til at lave præmisserne for denne definition, havner man i, at normalitet er et skabelon-begreb uden indhold.

Et afvigerbegreb, der skal defineres på grundlag af et så flydende normalitetsbegreb, bliver endnu vanskeligere at operere med. Og det gør det jo ikke nemmere, at § 17 taler om „sjæls-evnerne“. Det forekommer mig, at i hvert fald inden for det kriminelle § 17-klientel er det meget svært at sige, hvilke komponenter i afvigelserne der er psykiske, og hvilke der er sociologisk betingede. Grænsen er flydende, og dertil kommer, at vort samfund er sådan, at afvigere i det store og hele betragtes på en måde, der i sig selv er psykisk belastende.

Den hjælp, loven giver til bestemmelse af det psykiske afvigerbegreb, har altid været meget ringe. Helt tilbage fra Eriks sjællandske lov kan man følge det op gennem tiderne, men må komme til det resultat, at hvad loven indeholder kun er pragmatiske begreber, der ikke giver nogen definition. Jeg kan ganske kort nævne, at Danske lov 1-19-7 siger „rasende eller galind“, forordningen af 18. december 1767 taler om særbehandling af „melankolske“ mordere. I begyndelsen af 1800-tallet opstilledes et „af-

sindigheds“-begreb, der gav anledning til diskussion mellem Ørsted og lægen Howitz. Med Goos kom spørgsmålet om større eller mindre „tilregnelighed“ ind i billedet. Goos var bange for, at de utilregnelige skulle „hjemfalde til en hensynsløse og mere ubegrænset retshåndhævelse end straffen“. Selv om jeg ved, at forholdene på dette område i Sverige i dag ikke direkte kan sammenlignes med danske, kan jeg ikke lade være med at sammenligne denne sætning med følgende fra en i år i Sverige udkommet bog af Svante Nycander, hvori det hedder:

„psykiatrisk vård täcker även inhumana, nedbrytande behandlingsformer, där frihetsförlusten är mer total än i et fångelse och saknar tidsbegränsning.“

Endelig kommer så forud for § 17 Torps kampe og anfægtelser, der resulterer i det nugældende kriterium: „egnet til påvirkning gennem straf.“ Og hvad siger så dette gældende og aktuelle udtryk mere end alle de øvrige? Er det andet end et semantisk snydeord, som er uegnet til at anvendes, når man skal stille spørgsmål, simpelt hen fordi det ikke lader sig besvare?

Psykiatriske venner har fortalt mig, at professor Manfred Bleuler i Zürich har sagt: kald ikke folk sindssyge, hvis det ikke er sådan, at enhver på deres opførsel kan se, at de er det!

Både Goos og Torp havde i deres udredninger af disse problemer travlt med at forsikre, at afgørelsen var juristernes og først og fremmest domstolenes. Jeg har tidligere også offentligt kritiseret domstolene for at være alt for autoritetstro og i virkeligheden overlade afgørelsen til lægerne ved i alt for høj grad at følge deres erklæringer. Den forsvarer, der vil kæmpe imod en udtalelse fra retslægerrådet, har ilde kår. Men jeg må selvfølgelig erkende, at sad jeg selv i dommersædet, ville det også for mig være vanskeligt at gå imod den præsumentivt højeste sagkundskab, selv hvor det indebærer en tilsidesættelse af de „i øvrigt foreliggende omstændigheder“, der efter § 17 skal veje med lige så stor vægt som lægeerklæringen. Vanskeligheden accentueres efter min opfattelse derved, at lægerne er tilbøjelige til at formulere deres konklusioner på en måde, der er egnet til at give juristerne indtrykket af en større sikkerhed, end der reelt er dækning for. Efter retslægerrådsloven skal der gives udtryk for et skøn. Men rådet har anset det for en dyd at udtale sig i stereotype vendinger, der ofte på juristen virker, som om man gav udtryk for et medicinsk faktum og ikke et subjektivt, psykiatrisk skøn. Dertil kommer, at retslægerrådet uhyre sjældent giver udtryk for dissens. Begrundelsen for modviljen herimod er, at rådet ønsker at optræde som en enhed. Det er vanskeligt for jurister at forstå, at når landets højeste domstol, som skal anvende disse erklæringer, kan afgive dissens og endda dissentiere under navn, hvorfor skal retslægerrådet så absolut optræde så anonymt?

Endelig mener adskillige forsvarere, at det er en fejl ved det gældende system, at lægerne ikke i langt højere grad, end tilfældet er, møder i retten som sagkyndige. Det er meget sjældent, at det pålægges dem at møde i retten og lade sig udspørge om deres erklæringer, hvilket ville være af betydning ikke mindst i de tilfælde, hvor linjen mellem det lægelige og det juridiske skøn ikke er klar. I den forbindelse vil jeg gerne omtale to stik modsatte eksempler fra min egen praksis:

En mange gange tidligere straffet og flere gange i forvaringen indsat storaktivist på småbedrageriernes område begæredes prøveløsladt. Anstaltens erklæring gik ud på, at han „ikke havde ændret sig væsentligt.“ Underretten løslod efter et proportionalitetssynspunkt, som fandt direkte udtryk i kendelsen med ordene „uanset faren for recidiv“. Landsretten omstødte imidlertid kendelsen.

7 måneder senere begæredes han atter prøveløsladt. Anstalten erklærede på ny, at han stadig ikke havde ændret sig. Forsvaret procederede så på, at efter at han havde tilbragt i alt ca. 6 år i forvaringen, uden at der var opnået andet end en konstatering af, at hans psykiske tilstand var stationær, måtte han nu være uegnet til fortsat anbringelse i forvaring. Når han både var strafuegnet og uheldbredelig svarende til, at forvaringen hverken havde noget resocialiserende eller terapeutisk formål, kunne det ikke være lovligt at tilbageholde ham uden løsladelseskauteler af nogen art, end ikke efter straffelovens kapitel 8. Så løslod både underret og landsret.

Kort efter forelå der fornyet kriminalitet af ganske ligeartet karakter. Retslægerådet anbefalede genindsættelse. Forsvaret protesterede og æskede rådets udtalelse om, „hvorvidt rådet på basis af de erfaringer, fængsledes tidligere ophold i forvaringen havde givet, skønnede, at der var nogen som helst mulighed for inden for et tidsrum, der ikke — således som det tidligere havde været tilfældet — stod i åbenbart misforhold til den straf, som en almindelig tidsbestemt dom ville medføre, at behandle ham med positivt resultat.“

Retslægerådet svarede: „I forvaringsanstalten for psykiatrisk afvigende kriminelle anbringes, når hensynet til retssikkerheden kræver det, personer, der på grund af psykisk afvigelse ikke er egnede til straf, såfremt de ikke er sindssyge eller som åndssvage kan anbringes under åndssvageforsorg.

Blandt de forvarede findes således en ret stor gruppe personer, der ikke kan placeres andre steder og over for hvem psykiatrisk behandling ikke i første række kan forventes at give positivt resultat. Over for sådanne personer må hovedopgaven være forvaring, idet man må formode, at de straks eller hurtigt efter en

løsladelse vil falde tilbage til deres tidligere kriminalitet og gøre dette netop i kraft af deres afvigende sjælelige struktur.

Såvel anbringelse som genanbringelse vil således principielt kunne komme på tale uden hensyn til, om behandlingsmæssige resultater skønnes opnåelige.“

Erklæringen, der er gengivet i retslægerådets årbog 1961 p. 80, trækker kompetencestriden meget klart op.

Forsvaret protesterede naturligvis imod en genindsættelse. Rent faktisk blev han genindsat, og jeg har ikke nu anden kommentar dertil end en henvisning til Waabens bog, side 121: „Den rene forvaring — indespærring uden behandlingsformål — er en uting og kan vanskeligt forekomme i lande, hvor fængselsvæsenet har hævet sig over det niveau, der kendetegnes ved konsekvent isolation af fangen.“

Den anden erklæring, jeg skal citere til belysning af kompetencekonflikten, er stik modsat. Den er så ny, at sagen ikke er afgjort, men det er heller ikke det, der spiller nogen rolle.

Sagen angår en 17-årig narkoman, der i LSD-rus har begået et medicinrøveri. Han er kriminelt ubelastet. Erklæringen diskuterer, om han i gerningsøjeblikket var sindssyg, men anser det omend ikke for udelukket så i høj grad usandsynligt. Derimod anses det for helt uomtvisteligt, at han har været i en varigere sjælelig abnorm tilstand. Han er imidlertid „ganske utilgængelig for psykiatriske behandlingsforsøg inden for rammerne af de danske psykiatriske institutioners muligheder, og han må i hvert tilfælde foreløbig karakteriseres som uegnet til behandling i hospital for sindslidende, hvorfor man vil hælde til den opfattelse, at han mest hensigtsmæssigt bør anses for egnet til påvirkning gennem straf, omend strafegnheden principielt kan betragtes som tvivlsom.“

Erklæringen slutter med at påpege ungdomsfængsel som sanktion.

Det er den ejendommeligste omvendte argumentation, jeg har været ude for, og jeg forstår den ikke. Alligevel erklærer retslægerådet ham uden kommentar for strafegnet og formentlig egnet til ungdomsfængsel. En løsning som alle andre momenter i sagen — herunder ungdomsfængslet selv — taler imod.

Fra et forsvarersynspunkt ser det sådan ud, at psykiaterne bygger en diagnose op efter det mønster, som deres meget homogent opbyggede uddannelse og hele faglige, skal vi sige introspektive, atmosfære foreskriver dem. Det virker meget autoritativt og i adskillige tilfælde autoritært. Det kan ikke nægtes, at jeg gennem mange samtaler med både retslæger og andre har fået et ret bastant indtryk af, at lægernes stilling til retssikkerhedsbegrebet er den stik modsatte af den, jeg før citerede med hensyn til studenterne, nemlig at de har en tydelig forståelse for statens

krav på retssikkerhed, men ikke en tilsvarende for individets krav på retsbeskyttelse over for statens — in casu af lægerne repræsenterede — magt.

På den således opbyggede diagnose stiller lægerne så deres prognose, og den må ifølge sagens natur i mange tilfælde blive en trossag.

Det følger af lægens etik, at han, hvor han tror på et behandlingsbehov, vil bringe sit nøgleord i anvendelse. Hans nøgleord hedder helbredelse, og det følges helst uden hensyn til sagens øvrige omstændigheder og efter min mening med en ofte betydelig undervurdering af den psykiske belastning, det er at være patient. Det gælder på et almindeligt hospital, men er givetvis mangedoblet, når man samtidig er fange. Det skal jeg hilse fra fangerne og sige.

Heroverfor står så domstolen med sin urokkelige professionelle vilje til objektivitet, som — urokkeligheden til trods — intet kan ændre ved den omstændighed, at også den juridiske beslutningsproces i sidste instans er en trossag. Der indgår således mange subjektive momenter ikke alene i definitionen af disse begreber, men også i bedømmelsen af dem, og det er en stor vanskelighed, at de er så fleksible.

Normalitetsbegrebet er underkastet hyppige og stærke ændringer i kraft af socialpolitiske faktorer, og det kan ikke undgås, at der derved opstår spørgsmål, som ikke kan afgøres sagligt rigtigt, uden at instanser, som i langt højere grad end både psykiaterne og dommerne har fingeren på den sociale puls, kommer med ind i billedet. Det skal i første række være sociologer, socialpædagoger og psykologer, fordi de afvigelser, der er tale om at behandle, som nævnt dels er sociologisk, dels psykologisk betingede. Grænsen mellem de to grupper er flydende på samme måde som grænsen mellem straf og foranstaltninger, der ikke er straf. For dem, det går ud over, er disse sondringer helt irrelevante. De anser det hele for straf, uanset hvad teoretikerne kalder det. Straffegnedningskriteriet bør også forlades, men må, hvis man absolut vil bevare det, tages op til ny overvejelse, så det kan få et definerbart indhold.

I den kriminalpolitiske diskussion er vi ofte tilbøjelige til at gøre mest muligt for at mindske det repressive moment svarende til bestræbelserne for at komme bort fra et udifferentieret straffebegreb. Men trods den tilslutning, som humaniseringsbestræbelserne er genstand for, er det et faktum, at i den opdragelse, næsten alle samfundsformer i vor kulturkreds giver deres borgere, indgår straf i form af forestillinger om „retfærdig gengældelse“, ligefrem „hævn“ eller undertiden et „soningsbehov“ som et fast led i moralopfattelsen. Disse faktorer er det ikke nemt at komme bort fra. Repressionen er jo moralens repræsentant i straffesystemet.

Det er værd at lægge mærke til — og det er måske noget af det, en forsvarer kan fortælle, som har interesse for dem, der ikke har med fangerne i fængslerne at gøre — at mange unge i dag, hvor de erkender at have overtrådt loven, også accepterer dette soningskrav selv over for det samfund, hvis eksistensberettigelse de mere eller mindre fornægter. Men det er få eller ingen, der selv accepterer en særsanktion eller lader sig motivere for en sådan, når de mener, den betegner en forskelsbehandling inden for det repressive system. Uviljen mod ungdomsfængslet kender ingen grænser hos de unge varetægtsfanger.

Præventive betragtninger er det svært at gøre gældende, efter at Karl O. Christiansen i 1968 kom til det resultat, at generalpræventionen kender vi intet til, men den tror vi på; specialpræventionen kender vi lidt til, men den tror vi ikke på.

Særlig specialpræventivt knyttede der sig så store forventninger til særforanstaltninger, da de blev indført, at de næppe har kunnet indfries, selv om man mig bekendt ikke har nogen eksakt målestok herfor. De amerikanske og skandinaviske undersøgelser synes ikke at fremvise signifikant nedgang i recidivfrekvensen. Det kunne nu ikke i sig selv give anledning til ændringer, hvis systemet i øvrigt var godt. Men man byggede det op på en dualistisk fiktion, som Jesper Simonsen på det tredje nordiske kriminalistmøde i København i 1962 beskrev således:

„Der skal være et rimeligt forhold imellem kriminaliteten og reaktionen derimod. Ved kriminalitet må imidlertid forstås ikke alene de sidst begåede lovovertrædelser, men den fare for retssikkerheden, som den pågældende efter fortid og habitus betyder som fri mand.“

Og dermed var man ude i en forflygtigelse både af proportionaliteten og af det individuelle retssikkerhedskrav, som man i dag, hvor kriminaliteten har ændret karakter, ikke kan acceptere hverken fra juridisk eller fra politisk hold.

Erfaringen har vist, at tidsubestemtheden er en selvstændig psykisk belastende faktor hos dem, der bliver udsat derfor, og — efter min erfaring — i lige høj grad, hvad enten det drejer sig om relativ eller absolut tidsubestemthed. Såfremt man fremtidig tænker sig at anvende ordinær, tidsbestemt frihedsstraf i væsentligt mindre omfang end nu, således at den væsentligst skal anvendes overfor forbrydelser af betydelig alvorlighed, vil tidsubestemtheden i særsanktionerne blive mange gange mere belastende, end den er nu.

Man kan som forsvarer ikke lade være med at interessere sig for, hvad det er, der gør netop tidsfaktorens usikkerhed så belastende i forhold til de mange andre belastninger, en frihedsfortabelse indebærer. Det er nok i væsentlig grad det førnævnte soningsbehov, hvis bæreevne overbelastes. Jeg har i min praksis et betydeligt ungdomsklientel, og jeg har ofte undret mig over

misforholdet mellem disse unge menneskers meget betydelige, undertiden fanatiske modstand mod og angst for ungdomsfængsel og så den nonchalance, hvormed mange af dem på fri fod ser deres fremtid i møde. Adskillige har selv i velfærdssamfundet en ret dubiøs social prognose og er sig det fuldt bevidst. Men denne argumentation har ingen rigtig gyldighed, da deres målsætning ikke har nogen reference til det borgerlige samfunds idealer om social effektivitet.

Forsvarerens opgave er vanskelig i de sager, hvor han ser, at resultatet må blive ungdomsfængsel. Han skal motivere klienten til at acceptere denne afgørelse og så vidt muligt gøre ham positivt indstillet overfor det tilbud, som ungdomsfængslet skulle indebære. Man møder oftest en totalt negativ holdning, der klart er fikseret på tidsubestemtheden, og som må synes helt frustrerende for enhver modtagelighed; det er min personlige opfattelse, at den danske ungdomsfængselsform — når bortses fra tidsubestemtheden — skulle være noget nær det ideelle af en ungdoms-sanktion — med det forbehold, at jeg her taler om de åbne anstalter. Ikke desto mindre har det lidt den skæbne at blive diskrimineret af sit potentielle klientel. Grunden er vanskeligt efterforskellig for den udenforstående forsvarer, men jeg kan dog nævne enkelte momenter:

a. Vigtigst er naturligvis den opfattelse, at tidsubestemtheden gør denne strafform strengere end den straf, kammeraten i samme sag, der har gjort nøjagtig det samme, men som er så heldig at være for gammel til at falde ind under § 41, får. Da dette i det overvejende antal tilfælde er rigtigt, er det forståeligt, at det skaber bitterhed og uvilje.

b. De føler deres individualitet prisgivet og mener sig forsvarsløse over for det skøn med hensyn til løsladelsestidspunktet, som anstalten skal træffe. Man mærker det meget stærkt, både når man besøger dem på anstalten, hvor det er næsten umuligt at komme til at tale med dem om andet end deres løsladelseschancer, og når man taler med dem bagefter.

c. Uvilje mod genindsættelsesproceduren ved recidiv, hvor forsvareren sættes helt ud af billedet ved fængselsnavnsbehandlingen, en procedure, der er meget besværlig og langvarig og med en i forhold til sagen ofte urimelig varetægtsfængsling.

d. Der er blandt de unge en uvilje mod selve den omstændighed, at det er en særsanktion, til trods for at den efterhånden i sin ydre form nærmer sig det åbne statsfængsel, og til trods for at det er deres egen referencegruppe, de dér befinder sig imellem. Ragnar Hauge har nylig udsendt en bog om kriminalitet, som understreger fænomenet (den er anmeldt af Sv. Gram Jensen i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1970 s. 204 ff). Han påpeger deri, at de jævnaldrende ofte opleves som mere

asociale, end de egentlig er. Det vil altså sige, at det er et pres for de unge at skulle leve op til denne negative heltestatus som konkurrencemoment. Jeg har været ude for utallige udtalelser af den slags. Den nyeste kommer fra en ung varetægtsfange, der er nedlagt påstand om ungdomsfængsel overfor. Han har været en tid på Bråskovgård, og han sagde: „På Bråskovgård lærte jeg ikke andet end, hvordan jeg bedst skulle begå apoteksindbrud, så jeg vil ikke i ungdomsfængsel.“

e. Endelig er der en række negative omstændigheder ved selve iværksættelsen af ungdomsfængsel, som man måske kunne prøve at komme til livs.

Der er for det første narkomaner i ungdomsfængslet. Det tror jeg er en stor belastning for denne institution. Jeg var selv forsvarer i den første sag i 1967, hvori det blev statueret, at to unge, temmelig grove narkomaner skulle idømmes ungdomsfængsel. Jeg kæmpede som en løve for at undgå det. Det lykkedes også ved underretten, men landsretten omstødte denne afgørelse. Jeg har åbenbart dengang kæmpet som en noget tandløs løve, siden jeg ikke nåede at få den for højesteret. De to dømte døde begge, inden de var 22 år.

For det andet er der nogle, der aldrig når at komme på de åbne afdelinger. Det er naturligvis for en stor del et økonomisk spørgsmål.

For det tredje er der nogle, der overhovedet aldrig når at komme til ungdomsfængslet, fordi de ikke kan udskrives fra Vestre hospital, og jeg finder det uheldigt at idømme en sådan sanktion, hvis man ikke er sikker på, at den også vil kunne gennemføres.

For det fjerde er der helt urimeligt lange varetægtsfængslinger i sager med ungdomsfængselspåstand, særlig ved genindsættelserne.

Det er herefter naturligt at spørge, hvad kan man så gøre til det bedre?

Først og fremmest kan man — så vidt jeg kan se uden skade for nogen eller noget — gøre ungdomsfængslet tidsbestemt.

Dernæst kan man formentlig ved en sanktionsreform i betydeligt omfang reagere over for dette klientel med semidetention i de tilfælde, hvor betinget dom er udelukket, og endelig mener jeg, at det er et vigtigt kriminalpolitisk problem at udbygge ungdomspensionerne, som vil være en rimelig overgang mellem den betingede dom og semidetentionen.

Jeg skal ikke sige mange ord om arbejdshus, sikkerhedsforvaring og drankerhjem. De er forhåbentlig alle på vej ud af vort system.

Indtil det sker, er der et problem, som bekymrer mig. Det er spørgsmålet om genindsættelse specielt i arbejdshus for den rene vilkårsovertrædelse uden fornyet kriminalitet. Det er et fæno-

men, som det er vanskeligt at acceptere ikke alene for de indsatte selv, men også for retsfølelsen i almindelighed.

Endelig er der den egentlige, absolut tidsubestemte forvaring, som efter rigsadvokatens cirkulære af 1932 skal anvendes, når der antages at foreligge en nærliggende fare for betydelige krænkelse af retssikkerheden, og under den forudsætning, at en vis behandling vil finde sted til modvirken af dette faremoment.

Problemet er herefter fortolkningen af ordene „fare“ og „betydelige retskrænkelser“. Helweg kaldte denne forudsætning for en kriminalitet af en sådan beskaffenhed, at samfundet har ubetinget krav på beskyttelse.

I dag kan vel enhver se, at dette retsinstitut, der blev skabt ud fra idealistiske motiver og i glad terapeutisk optimisme, er blevet kompromitteret ved, at faremomentet er blevet fortolket for vidt, og at den kriminalitet, der har været sanktionsgrundlaget, har været alt for ringe, noget af den endda så ringe, at den formentlig vil henhøre under de berigelseskategorier, man nu vil afkriminalisere.

Ansvar for denne udvikling påhviler juristerne som helhed — ikke domstolene alene. Og vi må i dag tage den konsekvens, at der endda rejses krav om total afskaffelse af enhver tidsubestemt reaktion. De anker, dette beror på, kender vel alle. Jeg skal blot nævne:

a. Det undertiden voldsomt skæve forhold til proportionalitetsprincippet, der jo her er langt alvorligere end for ungdomsfangerne.

b. Risikoen for at systemet giver anledning til simulering for at slippe hurtigere fri.

c. Påstanden om, at de forvarede slet ikke får nogen behandling.

Jeg skal ikke her tage stilling til dette, blot påberåbe mig min egen personlige erfaring, som — det erkender jeg — ikke er så stor, især ikke i de sidste år. Den går ud på, at de dømte går ind til disse tidsubestemte sanktioner med alt, hvad de kan mobilisere af modvilje og negativitet. Det er for mig klart, at den lille, overordentlig suveræne gejst, som hedder viljen, som Waaben siger i sin bog, medvirker i hvert fald ikke i positiv retning overfor denne sanktionsform. Jesper Simonsen har på kriminalistmødet i 1952 og Stürup i bogen om forvaringsanstalten været så optimistiske at mene, at tidsubestemtheden er et aktivt i bestræbelserne for at vække den nødvendige vilje til positiv medvirken. Jeg har ikke tilnærmelsesvis det materiale at bygge på, som disse kyniske har, men efter mine beskedne, men konkrete erfaringer har jeg grund til at tvivle på, at den positive medvirken, der her omtales, også virkelig har været ægte. Én fordel har forsvareren i forhold til de mennesker, som anbringes i anstalten, nemlig at de

forvarede ikke er bange for at udtale sig til ham, fordi de er aldeles uafhængige af, hvordan han opfatter deres udtalelser.

Jeg kan for mit vedkommende kun sige, at jeg ikke tror på muligheden af at behandle psykiske afvigere, der ikke selv vil medvirke og ikke selv ønsker behandling, og jeg mener heller ikke, det er forsvarligt selv ud fra de hæderligste motiver at behandle folk, der ikke selv ønsker det. Friheden til at gå i hundene bør være en umistelig menneskeret.

Men uanset hvad jeg tror eller mener, så er det i dag et kontant krav, også fra politisk hold, at tidsubestemtheden indskrænkes mest muligt. Det betyder ikke, at behandlingssynspunkter indskrænkes tilsvarende. Tværtimod er det vist en erkendelse, at behandlingsbehovet inden for alle sanktionsformer er så stort som aldrig før. Ikke mindst i varetægtsfængslerne er der et akut, udækket behov, som jeg desværre har indtryk af, at ikke ret mange interesserer sig for. Man prøver i stedet for at klare sig med meprobamat, hvilket er en dårlig løsning.

Ingen tænker sig vel, at det generelle behandlingsbehov ikke skal imødekommes, men det bør i fremtiden ske inden for den udmålte afsoningstid. Og under disse vilkår er jeg så optimistisk at tro, at vore dygtige psykiatere vil være i stand til at mobilisere fangernes lille suveræne gejst så vidt, at den vil motivere dem til at fortsætte en nødvendig behandling efter afsoningen. Men det må være klart, at vil de ikke, så er der ikke mere at gøre ved det. Så må samfundet tage recidivrisikoen, med mindre det drejer sig om de aller alvorligste aggressionsforbrydere. Disse mennesker, der, som von Hentig siger, lider af „betændelse i den psykiske struktur“, må blive den tidsubestemte forvarings klientel. For de frembyder virkelig en sådan fare for betydelige retskrænkelser, nemlig for andre menneskers liv, at samfundet er tvunget til at beskytte sig imod dem, hvad man jo også gør nu i form af at idømme dem livsvarigt fængsel. Denne sanktion bliver til gengæld forhåbentlig afskaffet. Jan Sachs har i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab i 1966 givet gode begrundelser herfor.

Efter al den kritik, jeg har fremført, vil det være naturligt, at jeg slutter med at prøve at skitsere nogle fremtidige muligheder, således som både faglige og politiske instanser, der har arbejdet med disse problemer i de sidste 3—4 år, har tænkt sig dem. Skal vi — som det har været foreslået i reaktion på Barbara Woottons specialpræventive bekejstring — vende tilbage til gammel moralsk-retlig tankegang og Goos' tilregnelighedskriterium? Jeg tror ikke, at en sådan tilbagevenden vil have hverken virkelighed eller gyldighed i det samfund, vi lever i, endsige i det vi er på vej ind i. Det ville være en praktisk nem løsning, men hverken moralen, tilregneligheden eller ansvarsbegrebet er så entydige, som de var for 50 år siden, ja for bare 10 år siden.

Som jeg nævnte før, foregår der på politisk plan en social-kriminalistisk debat, som vist nok for alles vedkommende — og det tror jeg gælder uanset politisk farve — forudsætter, at tidsubestemtheden afskaffes overalt, hvor ikke yderst alvorlige sikkerhedshensyn taler imod. Det vil sige, at principielt skal herefter alle frihedsberøvende sanktioner udmåles i tid, og der skal da søges frem til en mere relevant selektion af de dømte i det stadium, hvor sanktioner fastsættes, således at enhver inden for mulighedernes grænse kommer derhen, hvor det er mest hensigtsmæssigt.

Det er herved også tilsigtet, at domstolene skal blive fri for at tage ansvaret for spørgsmål, der ikke er af juridisk karakter og ej heller har noget med hverken strafbegrebet eller retssikkerheden at gøre. Jeg tror, det er en utopi og en uønskværdig sådan at nå derhen, som freudianeren Alexander beskrev, at „die Psychoanalyse gehört zum wichtigsten Rüstzeug des Richters, und er selbst muss sachverständig auf dem Gebiete menschlicher Handlungen sein.“

De nye tanker går ud på det — i sig selv ingenlunde nye — at straffeprocessen opdeles i en skyldproces og en sanktionsproces. Under skyldprocessen skulle høre det konkrete skyldproblem plus de egentlige straffrihedsgrunde. Under sanktionsprocessen hører i første række den tidsmæssige udmåling inden for frihedsstraf eller, som det rettelig burde hedde: frihedsfortabelsesområdet. Hæftestraf, arbejds- eller sikkerhedsforvaring og livstidsstraf forudsættes afskaffet.

De korte frihedsstraffe tilsigtes iværksat som semidetention.

Under sanktionsprocessen bør henhøre strafnedsættelses- og strafbortfaldsgrunde. Endvidere de ganske særlige tilfælde af idømmelse af tidsubestemt forvaring for de allerfarligste affektforbrydelser.

Spørgsmålet om den endelige sanktionsform inden for almindeligt fængsel, ungdomsfængsel, sær-fængsel og semidetention, der kan forekomme som fritids- eller frigangsfængsel, tilsigtes henlagt til kriminalforsorgsstyrelsen, der her skal have til rådighed alle de specialister, der er i stand til at rådgive om den adækvate resocialiseringsterapi.

Projektet indebærer naturligvis et utal af detailproblemer, som dette ikke er rette sted at redegøre for, men det har været mig magtpåliggende at følge min kritik af de gældende regler op med noget positivt og ganske særligt at påpege, at disse fremtidsperspektiver ikke er en negation af det idealistiske pionerarbejde, som den nuværende ordning bygger på, men en praktisk videreførelse af de tanker, der ligger til grund for en betragtning af lovovertræderen som et medmenneske, der skal hjælpes.

Arnold Rothenborg

DISKUSSION

Overlæge *Torben Hvam* omtalte erfaringer og undersøgelser fra forvaringsanstalten og særfængslet i Herstedvester. Forskydningen fra forvaring til særfængsel har bevirket, at forvaringens anvendelsesområde nu er den farlige kriminalitet og den særlig grove eller omfattende berigelseskriminalitet. Dette gælder dog ikke helt m.h.t. de genindsatte; i ikke så få tilfælde er der et misforhold mellem kriminaliteten på den ene side og opholdets længde og behandlingsmulighederne på den anden side. Man bør i højere grad anvende særfængsel overfor recidivister, hvor den ubestemte tid ikke har samme positive værdi som under det første ophold. Særfængsel er blevet anvendt noget ukritisk overfor farlige kriminelle i betydningen personer, der har bragt deres ofre i livsfare. Opholdstiderne har i flere tilfælde været for korte, og man har måttet løslade personer, der var uforandret farlige. Både hensynet til retssikkerheden og til den enkelte taler her for at bevare forvaringen. Her har man bl. a. den fordel at kunne benytte vilkår om direkte tilbageførsel til anstalten. Det samme bør gøres muligt i forbindelse med særfængsel. Også med hensyn til den del af de til særfængsel dømte, som får lange straffetider — personer dømt for brandstiftelse, voldtægt og professionel berigelseskriminalitet — gælder, at der findes uberegnelige personer, som frembyder fare, når de løslades fra særfængsel. Den lange straffetid giver ikke i sig selv nogen garanti for retssikkerheden. Man må alt i alt konkludere, at hensynet til retssikkerheden er kommet alvorligt i klemme under den nye praksis, specielt hvad angår farlig kriminalitet. Hensynet til resocialiseringen kan heller ikke imødekommes tilstrækkeligt. Den gennemsnitlige opholdstid i særfængsel er $\frac{1}{2}$ år mod et par år i forvaring. Behandlingstiden er blevet utilstrækkelig, især når løsladelse må ske hurtigt efter indsættelsen. Det drejer sig i en del tilfælde om personer, som retslægerrådet har anset for uegnede til påvirkning af særfængsel. Den stigende brug af korte særfængsels-tider tyder ikke på stor tiltro til retspsykiatrien. Det er en følge af udviklingen, at de indsatte tager en særfængselsdom mindre alvorligt. Der opstår disciplinære vanskeligheder, og tilsynet kan være vanskeligt. En recidivstatistik for Herstedvester viser dårligere resultater for særfængsel end for forvaring, når der er korrigeret for forskelle i belægget. Dog er materialet endnu ikke stort nok til en statistisk bearbejdelse. Personer med mislykkede særfængselsophold bag sig er nederlagsprægede og bl. a. overrepræsenteret i undvigelsesstatistikken. Alt i alt har særfængsel ikke kunnet erstatte forvaring på tilfredsstillende måde. Men særfængslet kan løse en del af forvaringens opgaver. Behandling og efterbehandling må onlægges og intensiveres, men hertil mangler der endnu ressourcer. Den indsatte kortsigtede interesse er at slippe hurtigt ud, men på lang sigt gælder det en kriminalitetsfri tilværelse. Denne resocialisering kan være en ubehagelig

proces; det er lettere at lukke øjnene for vanskelighederne, og det sker lettere i særfængsel end i forvaring. Man kan ikke nedbringe forvaringen uden omkostninger i penge og hvad angår retssikkerheden. En meget forsømt særgruppe er personer idømt livsvarigt fængsel. De lades i stikken behandlingsmæssigt, fordi man ved, at deres ophold skal være langvarigt. Det var både af hensyn til retssikkerheden og overfor den enkelte domfældte bedre at lade dem komme i forvaring.

Fængselsdirektør *L. Nordskov Nielsen* fremhævede, at den af Rothenborg omtalte problematik i væsentlig grad drejer sig om en afvejning af værdier. Nogle mener, at retssikkerhedshensyn uden videre taler for at undgå den langvarige og for ubestemte frihedsberøvelse; dermed skal sagen være afgjort. Andre finder at man, uden at underkende disse retssikkerhedshensyn, også bør se på, hvad der kan siges om foranstaltningernes effektivitet. Nu gennemføres der en undersøgelse af forvaringen, men forholdet mellem ungdomsfængsel og almindeligt fængsel er ikke blevet belyst. Hvis man kun sigter på at få frihedsberøvelser afkortet og fastlagt i tid, kan man udtynde deres behandlingsmæssige værdi. — Rothenborg var inde på „repression“ som et element i særsanktionerne. Men det er næppe rigtigt, at anklagemyndighed og domstole lader sig lede af et ønske om repression i betydningen gengældelse. Men det er naturligvis rigtigt, at de domfældte oplever en repression i denne betydning. — Kritikken af forvaring bundet i nogen grad i ændrede vurderinger af visse goder, og det synes også rigtigt, at man foretager en vis nedvurdering af ejendomsretten og dermed ændrer syn på berigelsesforbrydelser. — Det er ikke så sikkert, at de unge i ungdomsfængsel oplever opholdet som en så stor belastning, som Rothenborg gav udtryk for. De indsatte ved meget godt, at de, hvis der ikke sker noget uforudset, kan regne med at komme ud efter 1 år eller 1 år 3 måneder. Det er nok i højere grad en uforholdsmæssighed i varigheden, de indsatte oplever, og det er en kendsgerning, at det første ophold gennemgående er længere end tidsbestemt straf. Det er et vanskeligt spørgsmål, om narkomanerne burde holdes udenfor ungdomsfængsel, men sagkundskaben har hidtil ment, at det var hensigtsmæssigt at anvende ungdomsfængsel. Det er muligt, at man i nogen grad bør forlade opblandingen med ikke-stofmisbrugere til fordel for en specialafdeling for en særlig gruppe af stofmisbrugere. — Om anbringelsesformen gælder, at relativt mange kommer i åbent ungdomsfængsel, fordi man endnu ikke har haft bevilling til et lukket. Det nuværende lukkede ungdomsfængsel er uhensigtsmæssigt. Det, som bærer den hyppige placering i lukket ungdomsfængsel, er den udbredte undvigelsestilbøjelighed. Ved overvejelser om reform af ungdomsfængsel må man bl. a. tænke på spørgsmålet om alternativer til ungdomsfængsel. Der findes i udlandet forskellige reaktionsformer, bl. a. under navn af „semi-detention“. Det synes klart, at ungdomsfængsel — svarende til en tendens indenfor

børne- og ungdomsforsorgen — bør udbygges med ungdomspensioner. — I tilknytning til indlederens bemærkninger om varetægtsfanger med lange ophold måtte det fremhæves, at man på forskellige måder viste interesse for disse problemer. Justitsministeriets udvalg vedrørende strafferetsplejen arbejdede med reglerne om varetægtsfængsling, og også i fængselsdirektoratet er der forskellige overvejelser i gang. Problemerne må have høj prioritet. Man bør formentlig arbejde hen mod det princip, at behandlingen af indsatte begynder allerede med fængslingen; det drejer sig navnlig om beskæftigelse i fællesskab, undervisning og forsorgsarbejde. I Vestre fængsel gøres forsøg med en udvidelse af undervisnings- og forsorgspersonalet, og i arresthusene iøvrigt må man formentlig bygge på et nærmere samarbejde med Dansk Forsorgsselskab.

Ekspedisjonssjef *Helge Røstad* omtalte de norske særreaktioner, som på mange måder har lighedspunkter med de danske, samtidig med at der er afvigelser både i lovregler og i den praktiske udformning. Det kan nok fremhæves som en særegenhed ved det norske system, at man bruger særreaktionerne med stor forsigtighed. Om frihedsberøvelse gælder i det hele i Norge, at den bruges med stor forsigtighed og moderation. De af indlederen omtalte reformproblemer er aktuelle også i Norge, både i kriminalpolitisk og politisk perspektiv. Særforanstaltningerne er i søgelyset. Emnet drøftes i det norske straffelovråd såvel som i den nordiske strafferetskomité.

Overlæge *G. K. Stürup* fremhævede som et ofte overset aspekt af den kroniske kriminalitet, at der er sekundære reaktioner, som består i, at kriminaliteten hænger sammen med en oplevelse af skæbne. De langtidskriminelle er mennesker, der har været ude for chokerende oplevelser med sig selv. Det er oplevelser, der kommer frem i forhold til dem, der er kommet i et tillidsfuldt forhold til de indsatte, f. eks. som psykiatrisk konsulent for statsfængslerne. Specielt om de livstidsdømte bemærkede *Stürup*, at han havde været overrasket over at se, hvor få af dem der var ulykkeligt stillet, når de kom ud. Adskillige af dem viser sig meget livsduelige og afkræfter den frygt, som man kunne nære for, at løsladelsen var noget risikabelt. — Propagandaen mod det tidsubestemte har bidraget til at skabe reaktioner, som ellers ikke ville indtræffe hos de dømte. Nylig havde man i en diskussion hørt en psykolog fra Vestre fængsel nævne, at varetægtsfangerne, der ser sig selv i en tidsubestemt situation, viser et stort behandlingsbehov og indtrængende beder om at få hjælp. Med dommen forsvinder denne indstilling. Hvis det er en rigtig iagttagelse, vil den stemme godt med, hvad man har erfaring for i Herstedvester. — Det retspsykiatriske arbejde er ofte et skønssarbejde, men behøvede ikke i så høj grad at bero på skøn, hvis et fakultet havde fulgt det retspsykiatriske uddannelsesproblem op i tiden efter *Helweg*, både for læger og jurister og måske også socialarbejdere. Man kan lære at se, hvad der kommer ud af det arbejde, som udføres, og at få kontrol med de ting, som

postuleres. Når det f. eks. gælder farlighed, kan man lære at få indsigt i, om en person er farlig eller ej. Men man ved samtidig, at der kan være fejlskøn, og de kan være alvorlige i deres konsekvenser. — Under den gamle straffelov havde man et gengældelsesprincip i tankerne. Senere fik man uklare blandinger af gengældelse, beskyttelse og rehabilitering. De væsentlige ting er sket i praksis, ikke ved lovændringer. Vi har brug for et kriterium på, hvad det er, vi vil. Er det det, der så smukt hedder „kriminalgforsorg“? Hvad vil vi med narkomanerne? Vil retsvæsenet sætte sig ind i epidemibekæmpelsen? På hvilket grundlag vil vi bedømme vor reaktion? Er formålet straf eller noget andet? Hævder man, at al reaktion skal udmåles på tid, uden at vi får at vide, hvad der er kriteriet på udmålingen, får vi et sanktionssystem, der ikke er det mindste bedre end det, vi har.

Overlæge *Jan Sachs* kunne i alt væsentligt tiltræde de synspunkter, som *Rothenborg* havde udviklet. På et enkelt punkt var der anledning til at modsige indlederen. Han hævdede, at den indsatte i forvaring var utilgængelig for behandling, fordi han var præget af modvilje mod det hele. Denne beskrivelse af en negativ holdning overfor institutionen og terapeuterne er ikke rigtig, og den kan skade den sag, som *Sachs* og indlederen var enige om. Men det er rigtigt, at tidsubestemtheden ofte — måske i de fleste tilfælde — mere eller mindre belaster behandlingssituationen. På det punkt var *Sachs* helt uenig med *Stürup*. Men han var enig med *Stürup* i, at denne belastning i de fleste tilfælde er behandlingsfremmende. Vi ved bare aldrig, hvornår den er det, og hvornår den ikke er det. *Rothenborg* har ret i, at der er noget stødende i at ville anvende denne bevidste pression for at motivere behandling. Man bør formentlig ikke sætte behandling som målestok for vore frihedsberøvende foranstaltninger. Vi kan derimod have andre og helt legitime grunde til at frihedsberøve. Indenfor rammen af denne frihedsberøvelse skal det første mål være at skabe så menneskeværdige kår som muligt. Dernæst kan man komme med et behandlingstilbud. Man kan ikke lade forholdene bestemme af et behandlingsmæssigt effektivitetshensyn uden hensyn til menneskeværdigheden. Men heldigvis er det netop den her nævnte målsætning, der giver langt det bedste behandlingsgrundlag. *Stürup* nævnte propaganda og vil gerne hævde, at den psykiske belastning af tidsubestemtheden er noget, der induceres i patienterne ved propaganda. Men det er ikke rigtigt. Det er en erfaring, der går mange år tilbage i tiden, at man har følt tidsubestemtheden som en belastning i forholdet mellem læge og patient. Det er en belastning ikke at kunne give rimelig anvisning på, hvad patienten skal tilstræbe for at blive anbefalet til udskrivning. En konsekvens af belastningen er, at udskrivningssagen ofte slår hele det resultat i stykker, som måtte være opnået, således at den pågældende kan få svært ved at finde sig selv også i de tilfælde, hvor det ender med at blive et for ham gunstigt resultat af sagen. Hertil kommer, at usikkerheden omkring udskrivningen er

en umådelig hæmsko for en fornuftig tilrettelæggelse. Man ved ikke i anstalten, hvor megen tid man har, og hvornår man skal afslutte arbejdet. — Til syvende og sidst var det for Sachs næppe det afgørende, om forvaringen er mere effektiv end andre reaktioner. Det afgørende må være, at vi ikke kan tillade os at indespærre folk på ubestemt tid, hvis ikke meget vigtige interesser står på spil. Der er også etiske — herunder lægeetiske — betragtninger at fremhæve, som har at gøre med det narrespil, anstalterne kommer med i, når de ligesom skal foregive, at det afgørende for spørgsmålet om udskrivning er et lægeligt skøn over, om der er indtrådt tilstrækkelig helbredelse, stabilisering og modning. Faktisk er helt overvejende proportionalitetshensyn afgørende for opholdstiden; lægeskønnet kan kun modificere lidt op eller ned. — Om de korte frihedsberøvelser bemærkede Sachs, at de på ingen måde er meningsløse, når de vel at mærke danner optakt til en kriminalforsorg i frihed.

Kriminalvårdsdirektør *Gunnar Marnell* betonede, at behandling ikke bør være en isoleret relation til individet, men også må tage hensyn til lovovertræderens forhold til andre mennesker. Nogle undersøgelser har vist, at indenfor et ungdomsfængselsklientel har lidt over 80 % af de domfældtes bedste venner været indblandet i kriminalitet. Det er et meget talende og alvorligt tal, og man må spørge sig selv, om ikke behandling i mindre grad må være noget individuelt, personlighedsforandrende end et arbejde på at ændre individernes gruppetilhørsforhold. Dette kunne give anledning til at åbne fængselsportene — ikke for at slippe folk ud, men for at få mennesker ind udefra, der kan tilbyde de indsatte nye kontakter og mulighed for at komme i forbindelse med nye grupper. I Sverige må man sige, at både politiske og faglige grupper hidtil har været meget inaktive, men der bør findes ressourcer, som kunne aktiveres i et arbejde med kontakter til anstalterne.

Fængselsinspektør *Carl Aude* efterlyste et svar på et spørgsmål, der var stillet af *Stürup* i hans indlæg: på hvilket grundlag skal den tidsbestemte reaktion udmåles, hvis udviklingen skal gå bort fra det tidsubestemte?

Advokat *Rothenborg* tog i sine afsluttende bemærkninger først stilling til dette spørgsmål og fremhævede, at hans svar i første række måtte søges i de synspunkter, han havde fremsat vedrørende proportionalitetsbegrebet. Meget er forandret i de seneste årtier med hensyn til vor opfattelse af kriminalitetsbegrebet, bl. a. som følge af ændringer i samfundsstrukturen, og der vil komme flere ændringer. Kriterierne for udmålingen har sammenhæng med den betoning af repressionen, som indlederen havde omtalt. Vi har et professionelt ønske om at komme bort fra repressive formål, men repression er et samfundskrav, en målestok, som man efter den samfundsmoralske opfattelse må lægge vægt på ved udmålingen. Iøvrigt bliver udmålingen naturligvis et domstolsanliggende. Det må være rigtigt at gå langt i

retning af at begrænse frihedsstraf til den alvorlige kriminalitet og iøvrigt bruge bøder i langt videre omfang, formentlig større bøder end nu. En tilsvarende udvikling er allerede sket med hensyn til brug af gentagen betinget dom: i første omgang betinget dom uden straf-sættelse, i anden omgang med udmålt straf. Derefter kunne man tænke sig indføjjet fritidsfængsel og frigangsfængsel, som ikke ville være så belastende for den dømtes sociale tilværelse. — Det er nok rigtigt, som fremhævet af Stürup, at specielt de unge varetægtsfanger er behandlingsmodne, når de bliver sat ind. Men der kommer ingen behandling; sagerne trækker i langdrag, og de unge får meget snart den indstilling, at det kun gælder om at komme ud af det igen.